

WILG & MAND

1986-1

WILG & MAND

Doelstellingen Stichting Wilg & Mand

- Nieuwe perspectieven zoeken en creëren voor het Nederlandse maandenmaatwerk binnen de potentiële afzetgebieden.
- Behoud van het veelzijdige vlechtvakmanschap: o.a. door het uitgeven van handboeken en het stimuleren van cursussen.
- Behoud van de vakkennis betreffende de griendteelt en bevordering van een goed evenwicht tussen vraag en aanbod.
- Het initiëren en begeleiden van onderzoek/studies binnen het wilg-en-mand-vakgebied.
- Het via een speciaal fonds aanschaffen van materiaal met een historische waarde: vlechtwerk, gereedschappen, boeken, e.d.
- Het interesseren van zoveel mogelijk Nederlanders (inclusief de overheid) voor de activiteiten van de Stichting Wilg & Mand.

Minimumdonatie: f 15,-- per jaar

Donateurs ontvangen de bulletins gratis

Stichtingsbestuur:

Voorzitter : Ch.W. Vink, IJsselstein

Secretaris : C. Tutein Nolthenius, Oisterwijk

Penningmeester : H.P. Verboord, Vlijmen

Leden : P. Craenen, P. van den Dool, A.D. van 't Hoog,
J. Ooms, G.M. Pot-van Regteren Altena, T. Rulkens

Bulletin-redactie:

A.D. van 't Hoog, J. Ooms, G.M. Pot-van Regteren Altena,
C. Tutein Nolthenius

Bijdragen voor het bulletin kunt u sturen naar onderstaand adres. Bij voorkeur getypt of in goed leesbaar handschrift.

Redactiesecretariaat, administratie en advertenties:
Nassaulaan 14, 5062 JN Ooisterwijk, tel. 04242-82238

Penningmeester Stichting Wilg & Mand, Vlijmen:

Girorekening: 26 95 726

Bankrekening: 41 89 09 083, Amrobank, Vlijmen

Drukkerij: A.J. van Midden, Dorp 246, Benschop

©Uitgave Stichting Wilg & Mand.
Vijfde jaargang, 1986 nr. 1.

Verschijnt viermaal per jaar.

Inhoud van dit nummer:

Blz.

1. Wilgsoorten-herkenning in de zomer (T.R.)
8. Hoe men in Midden-Limburg probeert het oude mandenmakersambacht voor uitsterven te behoeden (M.A. Abbenhuis)
9. Rectificatie
10. Het Hulmandje (M.A. Abbenhuis)
12. Jaarverslag
15. Financieelverslag
16. Mandenmakerij Schenk en Stijf (A. Scheper)
19. Stokken en zijn korvers
21. Nieuwe donateurs

[illegible]

WILGENSOORTEN - HERKENNING IN DE ZOMER

In Wilg & Mand nr. 4 (1984) heb ik van de belangrijkste griendwilgensoorten beschreven hoe ze in het winterhalfjaar te herkennen zijn. Ook heb ik in het kort aangegeven voor welke doeleinden de verschillende soorten en cultivars gebruikt kunnen worden. Als vervolg hierop een beschrijving van deze wilgensoorten in het zomerhalfjaar met als toevoeging ook de *Salix alba* of schietwilg, welke het meeste in ons land voorkomt maar helaas voor vlechten ongeschikt is.

Er zijn diverse plantenboeken waarin de inheemse wilgensoorten duidelijk beschreven en afgebeeld worden. Om de volgende redenen echter zal de determinatie van planten uit een snijgriend moeilijk kunnen zijn.

Op de eerste plaats zijn er een aantal soorten in het verleden uit andere landen ingevoerd die daarom vaak niet in de Nederlandse flora's behandeld worden. Het gaat hierbij om het Amerikaantje (uit de V.S. afkomstig) en de Duitse dot (vermoedelijk uit Polen of Rusland).

Op de tweede plaats houdt een snijgriend in dat men elk jaar oogst waardoor men de katjes niet te zien krijgt. Bovendien kan men aan het snijgriend niet zien hoe de planten zich bij vrije groei uiteindelijk zullen ontwikkelen. In vergelijking tot het Frans geel zal het Amerikaantje b.v. veelal hogere en forsere teen produceren in een snijgriend. Bij vrije groei echter zal het Frans geel zich ontwikkelen tot een forse boom, terwijl het Amerikaantje met moeite boven de twee meter zal uitkomen. Zowel de bloeikenmerken als de uiteindelijke planthoogte kunnen dus niet bepaald worden in een snijgriend; beide kenmerken die een

belangrijke rol spelen bij de determinatie van een wilg m.b.v. een flora.

Het is echter zeer goed mogelijk om de Nederlandse griendwilgen alleen aan de hand van de bladkenmerken te onderscheiden.

Het blad van de wilg

Een wilgenblad bestaat in het algemeen uit vier onderdelen: de bladschijf, de bladsteel en de twee steunblaadjes.

Deze steunblaadjes zijn aan de eenjarige twijgen van het snijgriend meestal goed te zien. Ze kunnen echter volledig ontbreken, zoals bij de schietwilg. Met behulp van de vorm en grootte van de steunblaadjes kan men eenvoudig bepalen tot welke soort een bepaalde griendwilg behoort.

Een aantal belangrijke eigenschappen van de bladschijf zijn: vorm, grootte, beharing en insnijding van de bladrand. Wat betreft de vorm van de bladschijf is de verhouding tussen lengte en breedte hiervan (L:B) een zeer bruikbaar kenmerk. Bij alle wilgen staan de bladeren verspreid langs de twijg. De uitzondering die de regel bevestigt: de bittere wilg waarbij de bladeren vaak vrijwel tegenover elkaar staan.

Soorten - rassen - klonen

Deze begrippen worden zeer vaak foutief gebruikt, en niet alleen bij wilgen! Als men het in de volksmond heeft over aardappelsoorten zal men vrijwel zeker bedoelen: aardappelrassen (v.b.: bintje, eigenheimer etc.). De naam van de soort is in dit geval n.l.: Aardappel (*Solanum tuberosum*).

In plaats van "ras" wordt ook wel gebruikt "cultuurvariëteit" of "cultivar": het gaat hier n.l. altijd om planten die door de mens verbouwd worden.

Uitgaande van een wilgensoort, bijvoorbeeld de amdelwilg (*Salix triandra*) kan men eveneens verschillende rassen onderscheiden. Enkele voorbeelden van Nederlandse rassen zijn de Zwarte Driebast en het Hengelaars Grauw. Champion en Black Maul zijn voorbeelden van Engelse amandelwilg-rassen. Net als bij aardappels heeft een dergelijk ras uiteindelijk de oorsprong in één zaadje. Deze oorspronkelijke zaailing is steeds weer door stek vermeerderd waarbij de erfelijke eigenschappen niet veranderen. Een dergelijk ras wordt ook vaak aangeduid met de naam "kloon".

Beschrijving van de soorten

1. Katwilg (*Salix viminalis* L.)

Makkelijk te herkennen door het zeer lange en smalle blad dat (vrijwel) gaafrandig is. De steunblaadjes zijn vrij lang en smal, vaak iets gekromd. De onderzijde van het blad is meestal witachtig behaard. Het blad is vaak aan de rand teruggerold. De bladlengte kan variëren tussen 12 en 20 cm (zonder steel). De lengte van de bladsteel is tussen 8 en 15 mm. L:B = 8-13. In het voorjaar zijn de jonge spruiten groen van kleur.

2. Amandelwilg (*Salix triandra* L.)

De bladeren zijn onbehaard en hebben een duidelijk gezaagde bladrand. De steunblaadjes zijn vrij groot en niervormig. Binnen deze soort is er een vrij grote variatie in bladvorm en afmetingen van het blad. Afhankelijk van de kloon is de bladschijf 4-8 x zo lang als breed. De lengte van de bladschijf ligt tussen de 8 en 13 cm. Bij de Zwarte Driebast is L:B = 4-5. In het voorjaar zijn de jonge spruiten groen of bruinachtig van kleur.

3. Kraakwilg (*Salix fragilis* L.)

De bladeren zijn onbehaard. De jonge bladeren kunnen iets behaard zijn. De steunblaadjes zijn vrij groot en hebben een spitse top. De bladrand is duidelijk gezaagd. De lengte van de bladschijf ligt tussen de 10 en 17 cm L:B = 4-7. Het Frans Geel heeft relatief smal blad: L:B = 6,0-6,5. Het blad is bovendien lichtgroen van kleur. De Leerteen heeft daarentegen vrij breed blad: L:B = ± 4,5. De steunblaadjes zijn bij deze cultivar groot en breed. Het Belgisch Rood (kloon nr. 582) heeft vrij kleine steunblaadjes die vrij snel afvallen. L:B = 4,7-5,0. In het voorjaar zijn de jonge spruiten van de Kraakwilg roodachtig van kleur. Verschil met de Amandelwilg: de lange, toegespitste bladtop en de spitse steunblaadjes. Verschil met de Schietwilg: onbehaard blad, bladrand grover gezaagd, groter blad, grotere steunblaadjes.

4. Amerikaantjes (*Salix* 'Americana', *S. cordata* 'Americana' ?).

De bladeren zijn onbehaard en hebben een duidelijk gezaagde rand. De bladbasis is iets hartvormig. De steunblaadjes zijn

groot, niervormig en blijven lang zitten. Vaak hangt de jonge top van de scheut in de zomer iets over. De lengte van de bladschijf van deze kloon ligt rond de 12 cm. De lengte van de bladsteel is tussen 1,4 en 1,8 mm. L:B = 3,8-4,1. In het voorjaar zijn de jonge scheuten rood van kleur. Verschil met Amandelwilg: hartvormige basis blad.

5. Bitter wilg (*Salix purpurea* L.)

Het meest opvallende van deze soort is dat de steunblaadjes volledig ontbreken. De bladeren zijn onbehaard. Vaak zijn de bladeren vrijwel tegenoverstaand in plaats van verspreid. De bladrand is gezaagd naar de top toe en meestal gaaf aan de basis van de bladschijf. Meestal hebben de bladeren de grootste breedte boven het midden van de bladschijf. Opvallend is de zeer bittere smaak van het blad. De lengte van het blad is tussen de 6 en 12 cm. De bladsteel is kort, 3-7 mm. L:B = 4-8. De cultivar *Gracilis* heeft zeer klein blad, zeer dunnen en vrij korte twijgen.

6. Duitse dot (*Salix dasyclados* Wimm.)

De steunblaadjes zijn vrij groot en in tweeën gespleten. Het blad is zeer lang (14-20 cm) en is aan de rand onduidelijk gezaagd-gekarteld. Het blad is behaard, vooral aan de onderzijde. LB = 5-6.

Er kunnen in grienden exemplaren voorkomen met bladeren die op deze soort lijken. Vaak zijn dit hybriden tussen de katwilg en een andere soort (meestal met de Boswilg-*Salix caprea* L. of met de Grauwe wilg-*Salix cinerea* L.). Een kloon die bekend is onder de naam Schijndels Rood of Deventer Rood is misschien een hybride tussen de katwilg en de boswilg. Deze wijkt af van de Duitse Dot door het onbehaarde blad en de onbehaarde twijg. Het blad is relatief breder van vorm (L:B=3-4,5). Bovendien zijn de steunblaadjes niet ingesneden.

7. Schietwilg (*Salix alba* L.). Streeknamen: rood, roodhout, wilg, wilgenhout.

Winterkenmerken

De schietwilg kan een hoge boom worden (max. ± 25 m). Bloeit gelijk met het uitlopen van het blad, eind april tot begin mei. Heeft ten opzichte van de kraakwilg een smallere kroon en een minder sterk gegroefde bast. Bovendien zitten bij

de schietwilg de eenjarige twijgjes meestal stevig vast aan de boom.

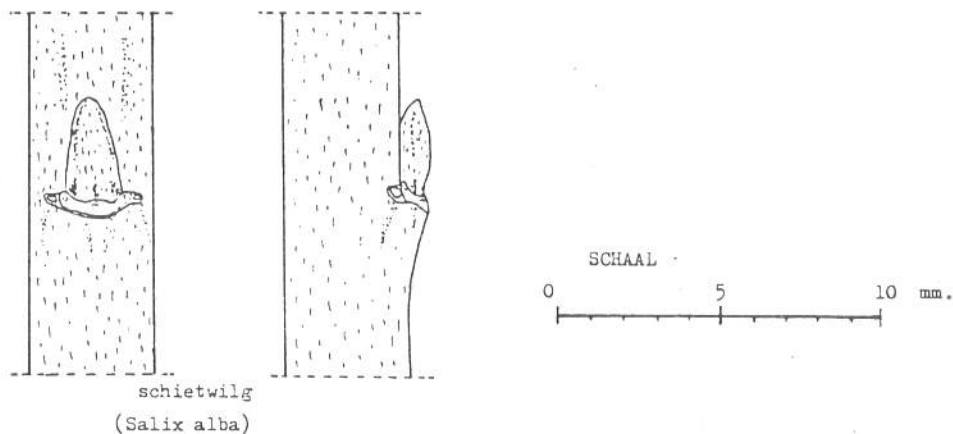
Kenmerken van het éénjarige lot

Twijgen en knoppen behaard. Bast heeft bittere smaak. De steunbladmerken zijn zeer klein, kleiner dan 0,5 mm. Sterk vertakte twijg.

Gebruik

Meestal aangeplant als knotwilg. Onbruikbaar als vlechtteen. Ook veel aangeplant in hakgrienden voor het vervaardigen van ongeschilde hoepels.

Voor men het Frans Geel kende werd wel teen van de cultivargroep Vitellina gebruikt als bindmateriaal. Deze teen had wel als nadeel zijn grote takkigheid. Deze groep wordt gekenmerkt door

een gele tot orangerode twijgkleur en praktisch onbreekbare teen (net als bij het Frans Geel; deze hoort echter tot de kraakwilg). Tot deze cultivargroep behoren de volgende cultivars en namen: Vitellina Nova, Chermesina, Vitellina Britzensis).

Zomerkenmerken

De bladeren zijn behaard, vooral aan de onderzijde. De bladrand is zeer fijn gezaagd. De steunblaadjes zijn zeer klein (1-2 mm) en vallen vaak snel af of blijven als kleine, uitgedroogde schubjes zitten. Het blad is vrij klein (bladschijflengte globaal tussen 7 en 11 cm) en heeft een vrij korte steel (5-9 mm). In het voorjaar zijn de jonge scheuten groen. L:B = 4-8.

Determinatietabel voor griendwilgsoorten in de zomer

1 a	steunblaadjes ontbreken volledig	bittere wilg
b	steunblaadjes aanwezig	2
2 a	steunblaadjes zeer klein; tot 2 mm; bladrand gezaagd; blad behaard	schietwilg
b	steunblaadjes groter dan 2 mm	3
3 a	behaard blad	4
b	onbehaard blad	5
4 a	blad lang en zeer smal (8-13 x zo lang als breed); steunblaadjes smal	katwilg
b	blad lang en breder (5-6 x zo lang als breed); steunblaadjes diep ingesneden	Duitse dot
5 a	blad met hartvormige basis	Amerikaantje
b	niet aldus	6
6 a	steunblaadjes niervormig; bladtop kort toegespitst	amandelwilg
b	steunblaadjes met spitse top; bladtop lang toegespitst	kraakwilg

Botanische literatuur over wilgen

1. Bean, W.J.: Trees & shrubs hardy in the British Isles. 8th. ed. Vol. IV. pp. 246-312. 1980.
2. Boom, Dr. B.K.: Flora der cultuurgewassen van Nederland. Deel I, Ned dendrologie. 11e druk. pp. 137-145. Wageningen. 1980.
3. Chmelaf, Dr. J.; Meusel, W.: Die Weiden Europas - die Gattung Salix. Wittenberg Lutherstadt. 1976.
4. Hegi, G.: Illustrierte Flora von Mitteleuropa. Band III. Teil 1. 1981.
5. Heukels - Van der Meijden: Flora van Nederland. 20e druk. Groningen. 1975.
7. König, F.: Lehrbuch der rationellen Korbweidenkultur von J.A. Krahe. Auflage 6. Limburg a. Lahn. 1913.
8. Krüssmann, G.: Handbuch der Laubgehölze. Band III. pp. 288-316. Berlin, Hamburg. 1978.
9. Neumann, A.: Die mitteleuropäischen Salix-Arten. Mitteilungen der forstlichen Bundes-Versuchsanstalt Wien. 134. heft. 1981.
10. Phillips, R.; Burgers, T.F.: Bomen van de gematigde streken. Utrecht/Antwerpen. 1980.
11. Stace, C.A.: Hybridization and the flora of the British Isles. pp. 304-338. New York, London, San Francisco. 1975.

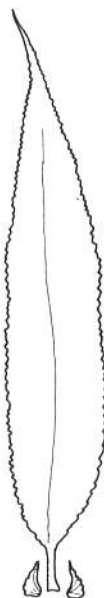
10 CM

DUITSE DOT
(*Salix dasycladon*)

KATWILG
(*Salix viminalis*)

KRAAKWILG
(*Salix fragilis*)

10 CM

BITTERE WILG
(*Salix purpurea*)

AMERIKAANTJE
(*Salix 'Americana'*)

SCHIETWILG
(*Salix alba*)

AMANDELWILG
(*Salix triandra*)

TOP

BLADSCHIJF

BASIS

BLADSTEEL

STEUNBLAADJES

12. Tutin, T.G.; Heywood, V.H. e.a.: Flora Europaea. Vol. I. pp. 43-54. Cambridge. 1964.
13. Westendorp, A.: van 't Hoog, A.D.; Tuinzing Ir. W.D.J.: Het vlechten van ovale manden met teen. Stichting Wilg & Mand. 1985.
14. Wissmann: Korbweidenbau. Anleitung für den praktischen Landwirt. Auflage 2. Berling. 1928.

T. Rulkens.

O-O

Hoe men in Midden-Limburg probeert het oude maandenmakersambacht voor uisterven te behoeden

In dit verslagje wil ik mijn kennismaking en ervaringen met het mandenmaken beschrijven zoals ik dit sinds enkele jaren meemaak. De eerste kennismaking bestond uit het lezen van een klein stukje in een lokaal krantje, dat wekelijks in mijn brievenbus werd gedeponeerd, met de kop: "Cursussen in het leren van oude ambachten".

Mijn nieuwsgierigheid was geprikkeld!! Na verder lezen werd duidelijk dat in Nederweert, ongeveer 17 km van mijn woonplaats Haalen verwijderd, cursussen in het leren van oude ambachten werden georganiseerd door een Culturele Commissie uit die plaats. De Culturele Commissie was tot deze plannen gekomen nadat al een aantal jaren lang in de zomer met zeer veel belangstelling de zgn. Brugfeesten van Nederweert (L.) gevierd waren. Op deze feesten werden oude ambachten uit de omgeving gedemonstreerd door mensen die dit ambacht beoefend hadden of nog steeds beoefenden.

Bij het zien hoe ambachtslieden allerlei maakten raakten veel bezoekers geïnteresseerd en wilden zelf ook eens wat van dit werk leren. Het ging om de volgende cursussen: mandenmaken, stoelenmatten met biezen of rotan, sierkorven vlechten van stro, spinnen en zelfs bakken, maar dit dan volgens typisch oude Limburgse recepten.

Na wat telefonische inlichtingen en er een collega voor warm gemaakt te hebben, was opgave voor 10 lessen mandenmaken vervolgens nog een fluitje van een cent.

Toen we voor de eerste cursusavond op pad togen, of liever reden, hadden we totaal geen idee wat ons boven het hoofd hing. Na wat zoeken vonden we de plaats van het gebeuren, namelijk wat gestoffeerde oude koeienstallen gelegen achter het omgebouwde boerderijtje van de heer J. v.d. Paal. Deze laatste bleek bestuurslid van de Culturele Commissie Nederweert-Eind en tevens één van de organisatoren te zijn.

Het Hulmandje

Het hulmandje is een van de kleinst bekende mandjes en heeft een lange historie achter zich liggen. Op de foto zien we het mandje ten voeten uit. Het is niet meer dan 16 cm hoog en verderop in mijn verhaal zal ik, voor de liefhebbers, beschrijven hoe het gemaakt kan worden.

De oudste versie's werden vanzelfsprekend gemaakt van ongeschilde ruwe wis, omdat het gebruik van het mandje teruggaat naar een tijd, waarin nog niet geschild werd. Het verschil tussen blank en bruin ziet u ook goed.

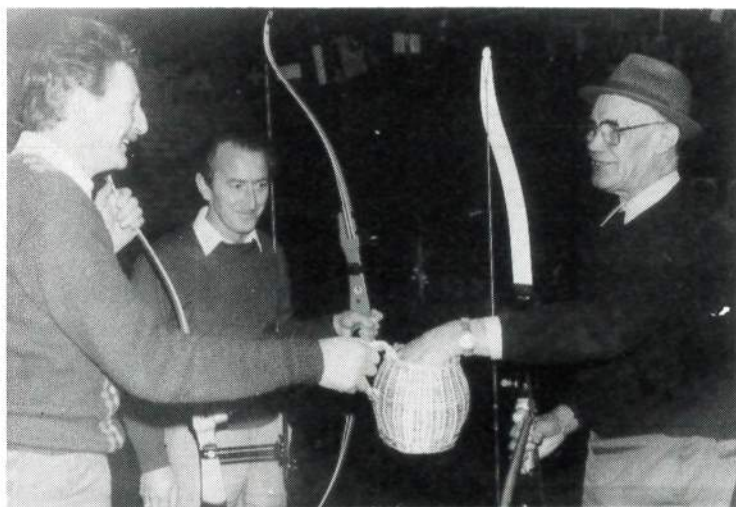
Maar laat ik u eerst eens vertellen waarvoor het mandje eigenlijk gebruikt werd!! Om kort te gaan, het diende simpel, om te loten. In het mandje werden houten schijfjes gedaan die, op hun platte zijde, een nummer droegen. Ze leken wat op de tegenwoordig bij het kienen gebruikte blokjes.

Om de beurt kon men zo een nummertje uit het mandje nemen. Hierbij was het zaak, dat de bovenopening van het mandje zo nauw was, dat men niet langs zijn hand erin kon kijken. Dit wetende, geeft meteen de verklaring van de naam van het "Hulmandje": "Hul" komt namelijk van verhullen of omhullen, dus van verbergen, niet laten zien.

Nu we weten waarvóór het mandje werd gebruikt, ook een verhaaltje, door wié het benut werd. Zover ik tot nu toe heb kunnen achterhalen, was het in gebruik bij de in Limburg en Brabant nog goed bekend staande sporten beugelen en handboogschieten.

Bij deze laatste sport lootte men voor verschillende dingen. Men kon b.v. loten om twee partijen te vormen (Even en oneven nummers bij elkaar; de verliezers geven een rondje) om aan te geven wie het eerst moest schieten, maar op buitenbanen was het nog veel belangrijker te loten om het baannummer. De baan die het dichtst bij de heg of schutting lag, was vaak ook degene die de voorkeur had, hij gaf meestal de minste windafwijking aan de pijlen. Daardoor werd hier vaker de roos getroffen.

Op mijn speurtocht naar mensen die het Hulmandje nog daadwerkelijk van gebruik kenden, kwam ik terecht bij de, al zeer oude, handboogschutterij Wilhelmina uit Ospel, aan de rand van de Peel. Hier was het Hulmandje, naar ik hoorde, nog heel lang, na de oprichting van de vereniging in 1895, in gebruik gebleven.

Jammer genoeg verdween het mandje ook hier naar de zolder en wordt nu de eerste de beste, binnen bereik zijnde, hoed genomen om de lootjes in te deponeren.

Enkele schutters waren echter graag bereid om te laten zien, hoe men een en ander vroeger in z'n werk ging.

Wat in Ospel ook op de gevoelige plaat kon worden vastgelegd was, dat het Hulmandje behalve voor het loten, ook nog voor een ander doel kan dienen.

Tot zover het gebruik van het mandje. Laten we tot slot, zoals in het begin van mijn verhaal beloofd, eens kijken hoe een mandje gevlochten kon worden!!

Het bodempje heeft een doorsnede van 13 cm en wordt met 2x3 stokken gevlochten zoals bij een gewone ronde mand. Met 24 staken wordt, nog steeds hetzelfde als bij de ronde mand, opgewerkt

tot we, op een hoogte van 10 cm, een diameter van 16 cm bereikt hebben. Dan knikken we sterk naar binnen zodat de opening op

15 cm vanaf de bodem gemeten nog slechts 12 cm bedraagt. Als afwerking wordt er dan nog een normaal bovenrandje op gevlochten, waardoor de totale hoogte ongeveer 16 cm gaat bedragen. Om het mandje gemakkelijk te kunnen vasthouden, voorzien we het van een vertikaal oortje gemaakt van één wis en net zo hoog als het bovenste schuine gedeelte van het mandje. M.A. Abbenhuis.

o-o

JAARVERSLAG van de Stichting Wilg en Mand over 1985

Het bestuur

Het bestuur kwam vijf keer bijeen. Aan de orde kwamen de uitgifte van het nieuwe boek, de cursussen, de opleiding, de organisatie van de donateursdag.

Donateurs

In 1985 gaven zich 52 nieuwe donateurs op, 37 donateurs zegden hun donateurschap op of werden van de lijst geschrapt omdat zij ondanks herhaald verzoek niet betaalden. Het totaal aantal donateurs per 31 december 1985 is 378.

Het bulletin

Dit kwam 4 maal uit. Helaas kon de laatste aflevering net niet meer in december verzonden worden. Totaal waren het 67 pagina's met 43 foto's of afbeeldingen. Er werden respectievelijk 442, 442, 466 en 537 exemplaren verspreid. Vooral de historie kreeg een grote plaats met artikelen over noodwoningbouw in 1945, mandenmakerij in het verleden in Ammerzoden, fragmenten uit een handboek voor de teencultuur uit 1866 en een lijst van soorten mandjes die in een deftig huishouden rond 1650 werden gebruikt. Verder de vijfde jubileummarkt in Lichtenfele en een uitvoerig verslag van de jubileumdonateursdag op de Flevohof.

Publiciteit

Het laatste kwartaalbulletin werd extra ruim verspreid in verband met de propaganda voor het boek "Het vlechten van ovale manden met teen". Onder andere ten behoeve van de donateursdag op de Flevohof werd een aantal grotere kleurenfoto's over de teencultuur, het schillen, buffen en mandenvlechten vervaardigd. Deze kunnen voor diverse exposities gebruikt worden.

De boekjes betreffende de ronde en de ovale mand

Het boekje "De ronde mand" werd nog wel enigszins verkocht, maar toch slechts 38 exemplaren. Het boek over de ovale mand werd op de donateursdag uitgebracht in 2.000 exemplaren. Sedertdien zijn er 97 exemplaren verkocht dan wel uitgereikt aan medewerkers, schenkers of leners van geld om de uitgaven te kunnen bekostigen.

Vlecht cursussen

In dit jaar werden weer cursussen in IJsselstein, Benschop en Heerde gegeven met totaal 44 deelnemers. In de zomer werd met veel succes voor 12 cursisten een vlechtweek georganiseerd door het centrum "De Hank" te Heerde.

Donateursdag

In fraai herfstweer werd op 5 oktober op de Flevohof met ruim 180 personen, waaronder een zevental burgemeesters met hun echtgenotes, het eerste lustrum gevierd.

Staatssecretaris Van Zeil van Economische Zaken en de directeur van het Staatsbosbeheer, ir. F.C. Prillewitz hielden toespraken. Ons bestuurslid, de heer H.P. Verboord hield een voordracht over de historie van het mandenvlechten in de verschillende streken van ons land.

Voorts werd het boek over de ovale manden ten doop gehouden door het eerste exemplaar aan mevrouw Westendorp uit te reiken. Door de heer P. van den Dool gevlochten ambtsketens werden aan

de burgemeesters uitgereikt.

Na een gezamenlijke lunch werden in de middag door een 5-tal mandenmakers en twee vergevorderde cursisten voor donateurs en ander publiek binnen de Flevohof gedemonstreerd met het vlechten van verschillende typen manden.

De museumcollectie

Deze werden uitgebreid met: een stoel aangeboden door de heer Mooi uit IJsselstein, een kleine geblokte waskoffer, een rond mandje met 2 oortjes en een kersenwrakmandje, afkomstig van Rodenburg uit Benschop, aangeboden door J. Overes. Een kophaanderik en een oude bussel werden aangeboden door Ch. Vink, een klein, zeer fijn gevlochten, waarschijnlijk buitenlands mandje, door J.H.J.M. Grondhuis. Een trechtermand (mand zonder bodem om zakken te vullen) gevlochten door A. Westendorp aangeboden door M. Pot en een ronde Boskoopse mand eveneens gevlochten door A. Westendorp.

Financiën

Over 1984 werd voor het eerst een officieel accountantsrapport uitgebracht. Van de Stichting Comité voor de zomerpostzegels werd voor het nieuwe boek een subsidietoezegging van f 3.000,-- en van de K.F. Hein Stichting f 1.500,-- ontvangen. Doordat verschillende donateurs meer dan de minimum donatie gaven, bleven de financiën van onze stichting gelukkig gezond.

Overige gebeurtenissen

Het werklozenproject Beek en Donk heeft voorlopig toch enig resultaat opgeleverd. Van de vier overgebleven deelnemers heeft er één inmiddels zijn bedrijfje moeten beëindigen omdat er onvoldoende mogelijkheden voor hem aanwezig waren. Van de twee partners in het bedrijf "De mandenman" in Beek en Donk zelf heeft er één, door gezinssituaties genoodzaakt, zich teruggetrokken. De overblijvende gaat vol goede moed verder. Zijn winkel loopt redelijk maar de opdrachtenstroom, vooral voor specifiek mandenwerk, is nog helaas wat beperkt. De vierde man heeft het ook redelijk druk met onder andere markten en braderieën. Hij doet ook wat werkzaamheden in dezelfde sector namelijk het griendhouthakken en wat handel in hout.

Oude palingkorf

Onze stichting werd betrokken bij een vondst van een ± 400 jaar oude palingkorf in de Flevopolder. Door bemiddeling en hulp van donateurs konden stukken van deze fuik geborgen worden en gerepareerd. Deze delen zullen in de collectie van het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen opgenomen worden.

Op 25 juli vond bij uitstekend weer de jaarlijkse tuindag o.l.v. Arie van 't Hoog plaats in het Openluchtmuseum.

Museum IJsselstein

In het kader van een historische week in IJsselstein kreeg de mandencollectie op zaterdag 28 september extra aandacht. Onze stichting assisteerde bij het geven van toe- en voorlichting.

[illegible]

Financieel overzicht van de Stichting Wilg & Mand over 1985

<u>Ontvangsten</u>		<u>Uitgaven</u>	
Contributies	f. 6830.81	drukwerk bulletins	f. 3454.36
donaties W&M Fonds	317.-	enveloppen	" 243.95
verkoop boekje ronde m.	280.-	porti	" 692.58
" " Vlijmen.m.	82.50	porti algemeen	407.60
" " ovale m.	2542.50	aankoop boek ovale m.	17556.-
" labels+ stemp.	140.-	envel. boekjes	393.76
film verhuur	75.-	porti boekjes	225.50
bijdragen don.dag	2700.-	aankoop stempels	45.70
div. opbrengsten	25.-	vergaderingen	371.88
teruggave BTW	988.19	donat.dag Flevohof	4425.25
teruggave porti	30.05	boek, la vannerie	23.85
rente	578.43	foto's,dias	194.95
		kamer v. koophand.	60.-
		statuten wijziging	75.-
		accountantsrapp.	595.-
totaal	f. 14589.48		f. 28765.38

Wilg & Mand Fonds

saldo 1.1.1985	f. 2670.95
donaties 1985	317.-
gift Haella sticht.	1500.-
" K.F.Hein sticht.	3000.-
" Sticht.Zomerzegels	3000.-
totaal	f. 10487.95

Leningen donateurs f. 3450.-

De redactie is verheugd onderstaand artikeltje te mogen overnemen uit het verenigingsorgaan "Attemer wat e'j vrogger edaon?" van de Vereniging Heemkunde Hattem. Op deze wijze vernemen we ook eens uit de IJsselstreek hoe het daar ging met de teencultuur en de mandenmakerij.

"Ik was een jaar of 12, 13 toen ik in de twijgenschillerij kwam. Net van school gekomen moest ik meteen een werkkaart halen op het gemeentehuis en hup! aan het werk, want er moest tenslotte brood op de plank komen. Op de foto kun je wel zien, dat het schillen van de twijgen door jongens van mijn leeftijd werd gedaan, 12 tot 15 jaar dus.

Links en rechts staan de houten bokken met de kromme, ijzeren pennen, de z.g. "krippen". Je moest de voorgeweekte twijgen tussen de krippen slaan en aantrekken. Vervolgens werd de twijg

De twijgenschillers:

op deze foto zijn o.a. te zien Assie Visser, Dekker, Marinus Mensink, Hoogers, Harm Jan Gelderman, Hendrik Koopman, Knelis van Raalte, Dirk Jan Klein Tijssink, Jan Veluwenkamp, Anton de Haan, Kees Kamphuis, Mulder, Jan Schoonhoven, Frelink, Dries Agterhuis.

omgedraaid en werd de andere kant erdoor getrokken. Op die manier werd de bast verwijderd zodat je mooie, witte wilgetenen kreeg, waar de nètten manden van werden gemaakt. De jongens die naast de bokken op de grond zitten, werkten de twijgen verder af en maakten er bosjes van."

Aan het woord is Marius Mensink; hij heeft in de jaren twintig een aantal seizoenen in de mandenmakerij, afdeling twijgenschillerij gewerkt. De enige mandenmakerij die Hattem rijk was, bevond zich in een schuur c.q. werkplaats naast de toenmalige uitspanning Dennenheuvel aan de Veldweg. Het werk, onder leiding van de heren Jacob Schenk en Gerrit Stijf, is begonnen kort na de Eerste Wereldoorlog en heeft voortgeduurd tot het begin der jaren dertig. De mandenmakerij bestond uit twee afdelingen: de twijgenschillerij, die zich op een open plek naast de schuur bevond, en de eigenlijke mandenmakerij. Het "twieg'n skell'n" was seizoenarbeid: in de winter en het voorjaar lag het werk stil. De mandenmakers waren echter in vaste dienst en werkten het hele jaar door.

De benodigde twijgen werden voor een gering gedeelte uit de omgeving van Hattem gehaald, o.a. van de Hezenberg. Het merendeel kwam echter van de "twieg'nweerd'n" in Windesheim en hadden dan nog niet genoeg, dan werden ze per schip aangevoerd vanaf Rotterdam.

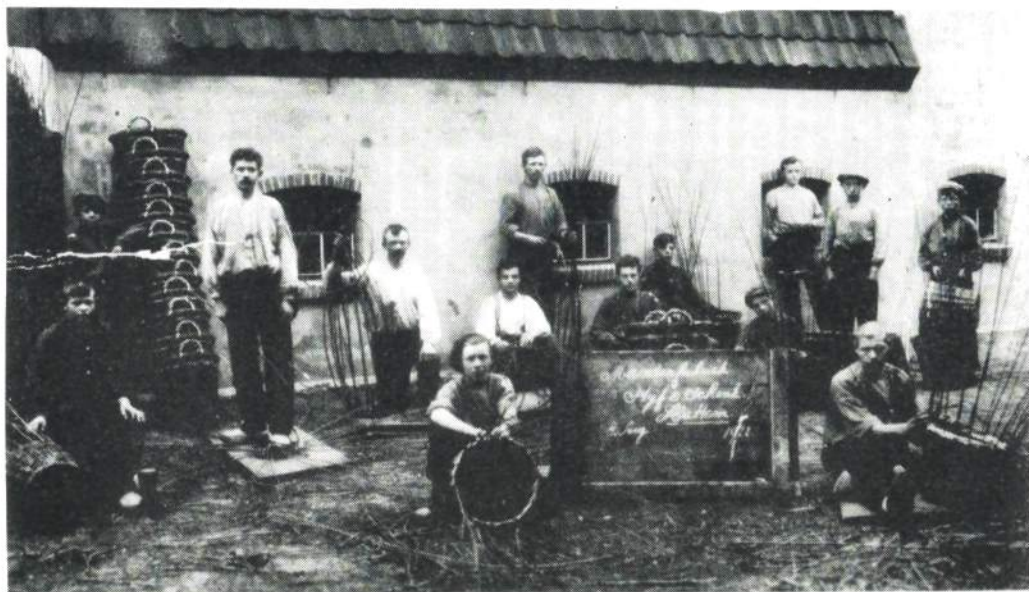
Eenmaal op Dennenheuvel werden de twijgen eerst geweekt in zogenaamde vlotgaten, weekbakken die zich langs de weg bevonden. In het water werden de tenen namelijk soepel, zodat ze gemakkelijk te verwerken waren.

Uit binnengekomen stukken van de gemeente blijkt, dat in april 1924 een verzoek aan de gemeente wordt gericht door Schenk en Stijf om aangesloten te worden op het waterleidingnet, daar de bestaande put is ingestort. "Het water is dringend nodig voor het weken van de twijgen. Wordt dit verzoek niet ingewilligd, dan zal dit ten koste gaan van de werkgelegenheid voor de 15 personen die er op dit moment werkzaam zijn", aldus Schenk en Stijf. Het verzoek wordt kort daarop positief beantwoord.

Na het weken werden de twijgen die bruin moesten blijven, direct gebruikt door de mandenmakers. De twijgen die wit moesten worden, gingen zoals vermeld, eerst naar de twijgenschillers.

Het maken van een goede mand, zo herinnert mevrouw Rosendal zich, was een kunst die je pas na een leerijd van een jaar een beetje in de vingers had. Haar man, Jan Rosendal, was een mandenmaker die z'n vak goed verstond. Hij woonde samen met z'n vrouw en kinderen boven de werkplaats, waar ruimte was voor twee gezinnen. Oorspronkelijk kwam de familie Rosendal uit Hoogeveen, maar in 1924 zijn ze naar Hattem verhuisd.

Slechts gewapend met bandgaren, een klopijzer, een priem en een scherp mes, maakte Jan vele soorten manden: schelvismanden, garnalenmanden, aardappelschilmandjes, boodschappenmanden, traliemanden die door de turfschippers werden gebruikt om de turf uit hun schip te laden, en onderstoelen waarvoor mevrouw Rosendal satijnen kussens moest maken. Dan werden er verder nog de halve-mudsmanden en spintmanden (7½ pond), die gebruikt werden bij het aardappelen rooien op het land, gemaakt.

De mandenmakers:

van links naar rechts: Dekker, Karel Rave, Jan Rosendal, ?, Henk Kers, Frans Sonneveld, "piep'mdöppie", Kamphuis, Anton de Haan, ?, Gerrit Stijf, Jurrie de Haas, ?, Anton Rave.

Mevrouw Rosendal herinnert zich nog, dat de linnenjuffrouw van mevrouw Daendels af en toe langs kwam. Mevrouw Daendels had dan een wasmand besteld en de linnenjuffrouw kwam dan altijd even langs om de maten door te geven.

De mandenmakers werden meestal per mand uitbetaald, maar er waren ook karweitjes die wat meer nauwkeurigheid en vakmanschap vereisten, zoals het maken van een stevige, rechthoekige bakkersmand. In zulke gevallen werden ze per uur uitbetaald.

Zoals elk vak z'n eigen vakjargon heeft, zo was dit ook het geval bij de mandenmakers; men sprak b.v. van viertjes, vijfjes en achtjes. Dit betrof dan de maten, of liever gezegd de diktes, van de verschillende twijen.

Antje Scheper.

1. mevrouw Rosendal, Rehoboth, Wapenveld
2. de heer M. Mensink, Werfkamp 18, Hattem
3. de heer D. Agterhuis, Vijzelpad 100, Hattem

Stokkem en zijn korvers

Deze en aanvullende gegevens hebben wij opgediept uit "De Bakeman", het driemaandelijks tijdschrift van de "Kunstkring Arnold Sauwen" in Stokkem. We troffen er ook een hoofdstuk "De Mandenmakerij" in aan. Het begon als volgt:

Een mandenmaker is iemand die vooral manden maakt uit grove, ongepelde wissien. Zo een mandenmaker had men vroeger in elk dorp; menige boer had zelfs rond zijn weilanden enkele schietwilgen staan en vaak gebeurde het dat hij zelf zijn manden vlocht.

Het vlechthout van de mandenmaker noemen we wissen of wishout. Wissen worden op vochtige gronden aangeplant. In en langs de

oude Maasmeanders groeiden vroeger veel wissén. De Stokkemse korvers gingen ook in andere dorpen wissén kopen en kappen, o.a. in Susteren en Roosteren".

In hetzelfde hoofdstuk is op duidelijke wijze beschreven hoe wissén werden geplant, gekapt, gestroopt, gekookt. En hoe manden en korven door de plaatselijke korvers werden gevlochten. Om iets van het mooie vakjargon te laten doorklinken, hebben we er nog een paar zinnen uitgelicht:

"Om wissén te kunnen schillen worden ze na het kappen en het samenbinden in bussels herplant in water of modder. Zo schiet de wis wortel, ze loopt uit en kan gemakkelijk van de schil ontdaan worden. Vroeger stonden rondom Stokkem in beken en plassen duizenden bussels wishout. Het stropen gebeurde in de meimaand en de jeugd kreeg grote vakentíe, natuurlijk om mee te helpen stropen. Als het hout af was, dat wil zeggen als alle wissén gestroopt waren, was er feest. Dan werd rijstepap gekookt".

"De te stropen bussel ligt voor de stroper of stroopster. Langs de kant van de stroop komen de schillen terecht, aan de andere kant de dunne wissén, de ták. Ták is het meervoud van takken. De langere wissén komen voor de groene wissén te liggen. Zo bekomt men een eerste sortering."

"Als gerief gebruikt de korver een klopíjzer, een snoeischaar, een mes, een veegmes en een priem. Het veegmes dient om manden en korven te vegen, dat wil zeggen het afsnijden van uitstekende eindjes wis bij aanzet of afbouw. De opgroeiende kinderen of de huisvrouw moesten achteraf de mand vegen met het vlijmscherpe, kromme veegmes."

"Een boord leggen is een hele kunst. Er zijn gewone en dubbele boorden. Een dubbele boord wordt bekomen met bijsteken. Onder de mand maakt men een voet, zo slijt de bodem minder vlug af. Pas dan worden de handvatten of oren aangezet. Na de eerste beugel worden de wissén getorst om ze rond de beugel te kunnen draaien."

"Er zijn verschillende vlechtwijzen: beurtelings met één wis, of met twee of drie tegelijk. Met verschillende wissén werken noemt men slevén. Kinderwiegjes en linnenkorven worden zelden vol gevlochten, beneden blijven de wissén als tralies naast mekaar oplopen tot aan de vits, daarboven worden ze gekruisd. Met enkele wissén tegelijk vlechten, zodat men het uitzicht krijgt van een dambord, noemt men natuurlijk dammen. Het hoeft niet gezegd dat elke behendige vlechter bij het werk zijn fan-

Salix fragilis